

Małgorzata Rosalska

ORCID: 0000-0002-9847-7522

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Kierunki i uwarunkowania rozwoju współczesnych polskich uniwersytetów ludowych

Directions and conditions of development of contemporary Polish High Schools

Abstract

The article aims to indicate the topicality of contemporary Polish folk high schools' offer and to point out the factors dynamising their development. The directions of changes in the content and forms of work will be analyzed, as well as the characteristics of how these non-formal offers for adult learners are organized. The social aspects of the activities of folk high schools will be emphasised. The point of reference for the proposed analyses will be the contemporary perspective.

The aim of the article is to indicate the topicality of the Polish contemporary folk High Schools offer and to indicate the factors that driving their development. Directions of changes of the content and working forms as well as the characteristics of the organization of these non-formal offers for adult learners will be analysed. The social aspects of the activities of folk High Schools will be emphasized. The recentivist perspective will be the point of reference for the proposed analyzes.

Keywords

folk, high school, adult education

Obecnie uniwersytety ludowe przeżywają renesans. Dynamiczny rozwój zachodzi zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Zmiany dotyczą nie tylko rozszerzenia oferty i zróżnicowania grup jej adresatów, ale także liczby działających i nowo zakładanych placówek.

Uniwersytety ludowe nie są propozycją nową. Są obecne w polskim pejzażu edukacyjnym od roku 1921, kiedy powołano pierwszą placówkę w Dalkach koło Gniezna. Są także obecne jako przedmiot badań i analiz podejmowanych na grun-

cie polskiej pedagogiki¹. Są to głównie badania o charakterze monograficznym lub komparatystycznym, podejmowane przez andragogów, historyków wychowania lub pedagogów społecznych. Na gruncie andragogiki analizowane są głównie formy pracy edukacyjnej, ich cele i treści, metodyka zajęć, profil absolwenta, kompetencje nauczycieli pracujących w uniwersytetach. Analizy te nie dotyczą wyłącznie polskich placówek, popularna jest także perspektywa porównawcza. Na gruncie historii wychowania opisywana jest recepcja myśli Mikołaja Fryderyka Severyna Grundtviga oraz kierunki i dynamika rozwoju poszczególnych nurtów uniwersytetów ludowych lub poszczególnych placówek.

W tym artykule chcę zaakcentować społeczne aspekty działalności uniwersytetów ludowych. W tym ujęciu placówki te, poza ich oczywistą funkcją edukacyjną, mogą być analizowane jako miejsca animacji społecznej, edukacji regionalnej i obywatelskiej. Są to centra tworzenia relacji i budowania społecznego kapitału. Pojęciami charakteryzującymi społeczny aspekt działalności uniwersytetów są animacja, synergia i empowerment. Celem niniejszego opracowania jest wskazanie na aktualność oferty uniwersytetów ludowych dla uczących się dorosłych oraz na czynniki dynamizujące rozwój tych placówek. Odniosę się do wybranych kategorii, które mogą uzasadnić dynamiczny rozwój grundtvigiańskiej pedagogii, a punktem odniesienia analiz będzie perspektywa recentywistyczna. Intencjonalnie pominię natomiast wątki dotyczące idei uniwersytetu ludowego oraz historii rozwoju tych placówek w Polsce. Zagadnienia te zostały w obszerny sposób przeanalizowane i opisane w opracowaniach poświęconych koncepcji M.F.S. Grundtviga i rozwojowi polskich uniwersytetów ludowych.

Czynnikami dynamizującymi rozwój polskich uniwersytetów ludowych są przede wszystkim zmiany systemowe na poziomie polityki krajowej. 18 czerwca 2020 roku Rada Ministrów przyjęła nowy program wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego pod nazwą „Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030”. Jest to inicjatywa, której celem jest wspieranie edukacji dorosłych poprzez wzmacnianie rozwoju grundtvigiańskich uniwersytetów ludowych. W programie tym wskazano cztery priorytety: (1) wzmacnianie infrastrukturalne i programowe działających uniwersytetów ludowych prowadzących kursy stacjonarne z wykorzystaniem bazy internatowej lub kursy niestacjonarne; (2) wsparcie tworzenia nowych oraz reaktywacji wcześniej istniejących uniwersytetów ludowych; (3) wsparcie sieci i porozumień uniwersytetów ludowych oraz

---

¹ Zob.: M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska (red.), *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, Wieżycza 2003; T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe. Pomiędzy starymi a nowymi wyzwaniami*, Toruń 2016; T. Maliszewski (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, Adamów–Grzybów–Mierzyn–Radawnica–Wieżycza–Wola Sękowa 2021.

upowszechnianie edukacji grundtvigiańskiej oraz (4) wsparcie rozwoju edukacji obywatelskiej i zachowania dziedzictwa w środowiskach lokalnych². Wprowadzenie prawnych ram oraz priorytetowych kierunków finansowego wsparcia uniwersytetów ludowych poskutkowało także uporządkowaniem refleksji nad tym, czym jest współczesny uniwersytet ludowy. W „Programie Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030” został on zdefiniowany jako pozaformalna niepubliczna placówka edukacyjno-wychowawcza dla osób dorosłych (powyżej 18 roku życia), która:

- działa w środowiskach wiejskich lub małych miast oraz tam, gdzie dostęp do innych form edukacji dorosłych lub rozwoju jest utrudniony;
- świadczy usługi związane z niezawodową lub zawodową edukacją osób dorosłych;
- najczęściej posiada bazę internatową, a głównym celem jego działalności jest rozwój kapitału ludzkiego i społecznego przez podnoszenie kompetencji zarówno kluczowych (szczególnie społecznych i obywatelskich), jak i zawodowych oraz kształtowanie postaw obywatelskich opartych na grundtvigiańskiej metodzie dydaktycznej czerpiącej z tradycji i bogactwa kulturowego lokalnej społeczności³.

Takie zdefiniowanie uniwersytetu ludowego oraz zarysowanie podstawowego katalogu wartości, w odniesieniu do których mają być określane cele działalności poszczególnych placówek, ułatwiło nie tylko projektowanie nowych ofert, ale także poszerzyło zakres treści podejmowanych na uniwersytetach. Tradycyjnie placówki te nie oferowały kształcenia zawodowego. Wprowadzenie możliwości prowadzenia kursów o charakterze zawodowym umożliwiło zwiększenie grupy adresatów oferty. Warto jednak zaznaczyć, iż mimo wprowadzenia oferty kształcenia zawodowego główne wartości działalności uniwersytetów ludowych nadal mają charakter grundtvigiański i są to: kultywowanie tradycji lokalnych, regionalnych, narodowych; pielęgnowanie humanistycznych wartości kultury europejskiej; analiza wyzwań globalnych współczesnego świata, budzenie postawy odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń i solidarności wobec innych narodów oraz wspieranie rozwoju osobistego i potencjału jednostek przy jednoczesnym budowaniu więzi społecznych⁴.

Kolejnym czynnikiem dynamizującym rozwój uniwersytetów ludowych jest wypracowanie strategii współpracy pomiędzy poszczególnymi placówkami. W 2016

---

² Program Wspierania Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/uniwersytety-ludowe/dokumenty/> [dostęp: 3.03.2023].

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

roku powołana została Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych⁵. Obecnie OSUL zrzesza 14 uniwersytetów ludowych. Są to:

- Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy;
- Uniwersytet Ludowy w Radawnicy;
- Uniwersytet Ludowy Rzemiosła Artystycznego w Woli Sękowej;
- Ekologiczny Uniwersytet Ludowy w Grzybowie;
- Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Ziarno” w Grzybowie;
- Uniwersytet Ludowy w Adamowie;
- Uniwersytet Ludowy Kultury Fizycznej w Borzysławiu;
- Ludowy Uniwersytet Naturoterapii Aktywnej;
- Lubuski Uniwersytet Ludowy z Gorzowa Wielkopolskiego;
- Nadgoplański Uniwersytet Ludowy w Kruszwicy;
- Zachodniopomorski Uniwersytet Ludowy;
- Leśny Uniwersytet Ludowy w Złotowie;
- Mazurski Uniwersytet Ludowy w Ełku;
- Koszaliński Uniwersytet Ludowy w Iwęcinie⁶.

Przynależność uniwersytetów ludowych do ogólnopolskiej sieci jest dobrowolna. Można uznać, iż współpraca uniwersytetów zdynamizowała nie tylko ilościowy rozwój tych placówek, ale także ułatwiła wymianę pomysłów, inspiracji i z pewnością wyzwołała efekt synergii. Sieć działa jako stowarzyszenie i podejmuje wspólne działania związane z promocją idei uniwersytetu ludowego, dzieleniem się przykładami dobrych praktyk, a także z promocją i lobbingsiem na rzecz rozwiązań sprzyjających rozwojowi tej formy edukacji dorosłych. Połączenie sił umożliwiło także zintensyfikowanie współpracy międzynarodowej (szczególnie z uniwersytetami skandynawskimi) oraz zaprojektowanie procesu wzmocnienia kompetencji osób prowadzących uniwersytety, zarówno w sferze organizacyjnej, jak i merytorycznej.

Wśród czynników dynamizujących rozwój współczesnych uniwersytetów ludowych należy wskazać także sposób finansowania działalności tych placówek. Kluczowy jest tu program Narodowego Instytutu Wolności (NIW), który aktualnie prowadzi trzecią edycję konkursu na granty w ramach programu wspierania uniwersytetów ludowych⁷. Jest to niezwykle znacząca zmiana w zakresie finansowego wspierania działalności uniwersytetów. Do tej pory nie było programów o charakterze krajowym i grantowym jednocześnie. Poza tym źródłem finansowania konkretnych projektów jest także program Erasmus Plus w sektorze Edukacja dorosłych. Dostępne są także lokalne źródła finansowania oraz inne programy

⁵ T. Maliszewski, *Kierunki przemian ruchu polskich uniwersytetów ludowych po 1989 roku*, [w:] T. Maliszewski (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe...*, op. cit., s. 208.

⁶ Zob. Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, <https://osul.pl/ul-e> [dostęp: 3.03.2023].

⁷ Zob. Narodowy Instytut Wolności, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/uniwersytety-ludowe/edycja-2023/> [dostęp: 3.03.2023].

grantowe. O ile środki z Narodowego Instytutu Wolności wspierają powstawanie nowych i rozwój już działających uniwersytetów, to program Erasmus Plus zdynamizował i poszerzył współpracę międzynarodową uniwersytetów. Wszystkie proponowane w sektorze Edukacja dorosłych formaty są wykorzystywane przez uniwersytety ludowe. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się wyjazdy studyjne i inicjatywy podejmowane wspólnie z europejskimi uniwersytetami ludowymi.

Ostatnim czynnikiem, który chcę wskazać w perspektywie makro, jest profesjonalizacja działań podejmowanych przez uniwersytety ludowe. Działania te ukierunkowane są na tworzenie wysokiej jakości oferty. Ujawnia się to szczególnie w dwóch obszarach. Pierwszym jest organizacja konferencji o charakterze naukowym⁸ integrujących środowisko działaczy, animatorów, liderów uniwersytetów ludowych oraz środowisko naukowe, analizujące działalność uniwersytetów głównie w perspektywie historycznej, andragogicznej, socjologicznej. Drugim są publikacje zarówno o charakterze naukowym, jak i metodycznym. Działania promujące ideę uniwersytetu ludowego adresowane są do zróżnicowanych grup odbiorców. Ich celem jest inspirowanie lokalnych liderów oraz promowanie ofert uniwersytetów ludowych wśród osób zainteresowanych nie tylko pragmatycznymi, ale także autotelicznymi celami edukacji.

Można zaryzykować tezę, że powyżej wskazane uwarunkowania działalności współczesnych polskich uniwersytetów ludowych umożliwiają budowanie środowiska sprzyjającego rozwojowi tej formy pracy edukacyjnej z uczącymi się dorosłymi. Stworzenie ram prawnych, uruchomienie źródeł finansowania, umiędzynarodowienie współpracy daje podstawy do kreowania nowego, atrakcyjnego wizerunku tych placówek. Przełamany został, czasem mocno podkreślany, podział według kryteriów ideologicznych. Wzrastająca liczba uniwersytetów sprzyja ich różnorodności w obszarze form pracy i promowanych treści. Jednocześnie wyraźne zdefiniowanie (na potrzeby programu NIW) celów i cech konstytutywnych dla uniwersytetów ludowych sprzyja zachowaniu ich edukacyjnej i tradycyjnej tożsamości.

Cechą wyróżniającą uniwersytety ludowe jest ich osadzenie w lokalności. Region, mała ojczyzna, społeczność lokalna są głównym zasobem, punktem odniesienia, inspiracją do działań. Stąd oferty uniwersytetów ludowych są tak zróżnicowane. Każdy z nich ma swój specyficzny rys i profil działalności. Bezpośrednimi adresatami oferty uniwersytetów są lokalni mieszkańcy. Ze względu na to, iż niewielki odsetek polskich uniwersytetów ludowych ma charakter internatowy

---

⁸ W ramach Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych we współpracy z ośrodkami akademickimi zorganizowano dwa wydarzenia naukowe o charakterze międzynarodowym: seminarium pt. *100 lat uniwersytetów ludowych w Polsce* (Szczecin, 2021) oraz konferencję pt. *Uniwersytety ludowe – wyzwania, zadania, szanse* (Poznań, 2022). W kontekście profesjonalizacji i upowszechniania idei uniwersytetu ludowego szczególne znaczenie miała międzynarodowa konferencja zorganizowana na terenie Sejmu RP (2022).

i posiada bazę noclegową, oferty projektowane są w taki sposób, aby umożliwić uczestniczenie w zajęciach mieszkańcom społeczności lokalnej lub regionu. Uniwersytety stwarzają przestrzeń do realizacji edukacji nieformalnej i pozaformalnej. Nie są konkurencją dla domów kultury czy uniwersytetów trzeciego wieku. Jest to format, który umożliwia realizację różnych celów edukacyjnych przez różne grupy dorosłych uczestników procesów edukacyjnych. Ważną cechą uniwersytetów jest ich animacyjna i integracyjna funkcja. Liderzy tych placówek animują bezpieczne środowiska i sytuacje uczenia się dorosłych. W tym ujęciu uniwersytety ludowe stają się przedmiotem zainteresowania nie tylko andragogów, ale także pedagogów społecznych, animatorów kultury i polityków oświatowych.

Cele działalności uniwersytetów ludowych podlegały ewolucji i często modyfikowane były w kontekście uwarunkowań politycznych i ideologicznych czasów, w jakich te placówki działały. Jednak mimo tych historycznych kontekstów zawsze nawiązywały do postulatów i celów grundtvigiańskiej pedagogii. W założeniach autora tej koncepcji miała to być szkoła nie tylko ludowa, ale też szkoła dla życia. Grundtvig traktował edukację jako czynnik zmiany społecznej i emancypacji. Knud Eyvin Bugge, charakteryzując koncepcję pedagogiczną Grundtviga, wskazał na jej istotne cechy: podkreślenie znaczenia przekazu ustnego w nauczaniu oraz zakotwiczenie nauczania w kulturze narodowej i chrześcijańskim światopoglądzie⁹. W uniwersytecie promowano edukację ogólną, humanistyczną. W pierwotnej koncepcji szkoły ludowej nie proponowano edukacji zawodowej. W czasach Grundtviga były to idee nowatorskie. Ze względu na podobną sytuację społeczną i polityczną pomysły te trafiły na podatny grunt nie tylko w krajach skandynawskich, ale także w Polsce. Są dostępne opracowania dotyczące założonych i rzeczywistych funkcji dwóch głównych nurtów uniwersytetów ludowych w Polsce – katolickich oraz solarzowych¹⁰, dlatego nie będę ich omawiać w tym artykule. Odniosę się jednak do celów współczesnych, które określone zostały przez Ogólnopolską Sieć Uniwersytetów Ludowych jako katalog zadań, które powinny wypełniać aktualnie działające uniwersytety ludowe. Cele te obejmują obszary tradycyjnie związane z działalnością uniwersytetów ludowych: promowanie patriotyzmu i edukacji obywatelskiej, rozwój demokracji lokalnej i idei partnerstwa społecznego, podejmowanie działań na rzecz grup, środowisk i jednostek społecznie defaworyzowanych lub wykluczanych, realizacja zadań o charakterze kulturalnym, w tym z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i edukacji regionalnej, wspieranie ruchu

---

⁹ K.E. Bugge, *Die pädagogischen Gedanken Grundtvigs*, [w:] Ch. Thodberg, A.P. Thyssen (red.), *N.F.S. Grundtvig Tradition und Erneuerung. Grundtvigs Visionen von Mensch, Volk, Erziehung und Kirche und ihre Bedeutung für die Gegenwart*, Kopenhagen 1983, s. 231.

¹⁰ Zob.: M. Rosalska, *Katolickie uniwersytety ludowe wobec przemian współczesnej wsi polskiej*, Poznań 2004; W. Jamrożek, *Uniwersytety ludowe w kształceniu pozaszkolnym młodzieży wiejskiej Polski międzywojennej*, [w:] T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe...*, op. cit., s. 29.

samokształceniowego i amatorskiej twórczości artystyczno-kulturalnej. Pojawiają się jednak także cele nowe, korespondujące z wyzwaniami współczesności, a jednocześnie poszerzające ofertę szkół ludowych i grupę adresatów, do których jest kierowana. Te „nowe” cele to prowadzenie edukacji zawodowej w wybranych kierunkach oraz propagowanie idei i praktycznych rozwiązań w zakresie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego¹¹.

Ewolucja celów działalności uniwersytetów ludowych jest procesem naturalnym. Placówki te zawsze ukierunkowane były na pomoc w odnalezieniu się wobec wyzwań współczesności. Analizując cele i ofertę uniwersytetów powstałych po roku 2020, można zauważyć, że pojawiły placówki wąsko sprofilowane, a nawet wyspecjalizowane, np. w zakresie śpiewu czy konkretnego rodzaju aktywności fizycznej. Ta dyferencjacja form, tematów i celów nie jest zjawiskiem negatywnym, o ile zajęcia proponowane słuchaczom nadal opierają się na założeniach grundtvigiańskiej pedagogiki. Metodyka pracy w uniwersytecie ludowym ma swoje charakterystyczne cechy. Są nimi uczenie się przez uczestnictwo i we współpracy, odwołanie się do lokalnych tradycji, idei partnerstwa i budowania wspólnoty wszystkich osób zaangażowanych w funkcjonowanie placówki¹². Zajęcia wiążą słuchaczy z regionem, ale też ułatwiają budowanie relacji między osobami zaangażowanymi w różne sfery życia konkretnych lokalnych społeczności. Można uznać, że jednocześnie budują i wyzwalają lokalny kapitał społeczny. Wykorzystywany jest tu efekt synergii wynikający z siły budowanej przez oddziaływanie interpersonalne, zespołowe i społeczne¹³. Krzysztof Pierścieniak zauważa, że profile działalności poszczególnych placówek nie poddają się łatwo rygorom formalnej klasyfikacji. Nawiązują one w różnych zakresach i w różnym stopniu do grundtvigiańskich źródeł. Autor uzasadnia to zarówno przemianami w otoczeniu zewnętrznym placówek, jak i pojawieniem się nowych rozwiązań metodycznych, nowych środków nauczania, nowych potrzeb słuchaczy¹⁴.

Rozwój uniwersytetów ludowych postrzegany jest jako zjawisko pozytywne. Jest to format z długą i bogatą tradycją nie tylko w krajach skandynawskich, ale także w Polsce. Jak starałam się wykazać powyżej, czynnikiem najsilniej dynamizującym rozwój współczesnych uniwersytetów ludowych jest sposób ich finansowania poprzez program rozwoju uniwersytetów ludowych realizowany przez Narodowy Instytut Wolności. Finansowanie jest niezwykle istotnym aspektem funkcjonowania uniwersytetów ludowych. Jednak można postawić pytanie, czy

¹¹ T. Maliszewski, *Kierunki przemian...*, op. cit., s. 210.

¹² A. Wasilewska, *Współczesne polskie uniwersytety ludowe – podobieństwa i różnice*, [w:] T. Maliszewski (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe...*, op. cit., s. 195.

¹³ Zob. K. Pierścieniak, *Model uczenia się w uniwersytecie ludowym. Od praktyki do teorii*, [w:] T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe...*, op. cit., s. 50.

¹⁴ *Ibidem*, s. 74.

systemowy program wspierania tych placówek przyczynia się do rzeczywistego rozwoju idei uniwersytetu ludowego czy – w związku z możliwością pozyskania funduszy – inne inicjatywy przyjmują nazwę uniwersytetu ludowego dla różnych projektów adresowanych do dorosłego odbiorcy. Koncepcja uniwersytetu ludowego jest spójna, została określona co do formy i celu przez M.F.S Grundtviga. Nie oznacza to, iż nie podlega ona ewolucji czy procesowi dopasowania do lokalnych potrzeb, zasobów, możliwości. Można się jednak zastanawiać, czy każdą ofertę kursów, zajęć dla dorosłych można nazwać uniwersytetem ludowym. W perspektywie pedagogicznej punktem odniesienia mogą być podstawowe założenia pedagogiki Grundtviga. Jest ona jednak dość pojemna. Innym kryterium oceny może być dobór treści i sposób budowania relacji z uczestnikami zajęć. Trudno jest ocenić, czy zmiana sposobu finansowania uniwersytetów sprawiła, że osoby zainteresowane pozaformalnymi ofertami w zakresie edukacji dorosłych zdecydowały się na format uniwersytetu ludowego, czy obserwujemy proces nazywania uniwersytetem ludowym dowolnych ofert adresowanych do uczących się dorosłych. Odpowiedź na to pytanie może dać analiza wniosków składanych w ramach „Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030” lub badania ewaluacyjne dotyczące działalności współczesnych polskich uniwersytetów ludowych. Na te analizy jest jednak – moim zdaniem – jeszcze zbyt wcześnie, gdyż aktualna perspektywa czasowa jest za krótka.

Warto podkreślić, iż mimo sprzyjających warunków jeden z nurtów tradycyjnie w Polsce działających uniwersytetów ludowych – katolickie uniwersytety ludowe – nie skorzystał z szansy i możliwości odrodzenia tego formatu i przywrócenia działalności starych placówek lub zakładania nowych. Po dynamicznym rozwoju po roku 1989 placówki te właściwie przestały istnieć na polskiej mapie ofert nieformalnej edukacji dorosłych. O przyczynach upadku tego formatu pisałam już wcześniej¹⁵. Niektóre z tych tropów są nadal aktualne. Szczególnie warto podkreślić brak świeckich liderów i słabe przygotowanie merytoryczne oraz brak zainteresowania ze strony duszpasterzy rolników. Sytuacja ta pokazuje, że wsparcie finansowe jest warunkiem koniecznym do efektywnego funkcjonowania uniwersytetów, ale z pewnością nie jest to warunek wystarczający. Poza środkami finansowymi ważna jest pasja, zaangażowanie i wewnętrzna motywacja liderów.

We wstępie do niniejszego opracowania wskazałam, że cechami charakteryzującymi działalność współczesnych polskich uniwersytetów ludowych są synergia, animacja i empowerment. Są to pojęcia ważne w perspektywie pedagogiki społecznej. Synergia jest dźwignią rozwoju kapitału społecznego, sposobem myślenia o wspieraniu rozwoju w różnych obszarach funkcjonowania jednostki, grupy

---

¹⁵ M. Rosalska, *Dynamika rozwoju katolickich uniwersytetów ludowych w III Rzeczypospolitej*, [w:] T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe...*, op. cit., s. 147–164.

społeczności. Współdziałanie wyzwala energię, daje poczucie sprawstwa, wzmacnia proaktywność. Współdziałanie dla zwiększenia efektu zawsze było typowe dla ofert edukacyjnych projektowanych i realizowanych w uniwersytetach ludowych. Dlatego tradycyjnie miały one charakter palcówek internatowych.

Drugą cechą jest animacyjny charakter działań uniwersytetów. Animacja ta związana jest często z realizowaniem autotelicznych celów edukacyjnych. Stwarzanie przestrzeni i budowanie motywacji do rozwijania zainteresowań, pasji jest niezwykle ważnym celem uniwersytetu ludowego. W czasach, kiedy dominują kursy, szkolenia ukierunkowane na sprawne i efektywne realizowanie pragmatycznych, często typowo zawodowych, celów edukacyjnych, oferty oparte na współpracy, procesie, uczeniu się we współpracy są nie do przecenienia. W kontekście animacji warto podkreślić także rolę uniwersytetów ludowych w obszarze rozbudzania potrzeb edukacyjnych i rozwojowych. Ma to szczególne znaczenie w odniesieniu do osób defaworyzowanych albo tych dorosłych, którzy na różnych etapach edukacji formalnej doświadczali niepowodzeń edukacyjnych. Stwarzanie bezpiecznych i sprzyjających warunków może otwierać nowe szanse i możliwości przed tymi dorosłymi, którzy unikają formalnych, szkolnych ofert edukacyjnych.

Ostatnią cechą działań podejmowanych w uniwersytetach ludowych, którą chcę podkreślić, jest empowerment. Jest to pojęcie znaczące w projektach z obszaru pedagogiki społecznej i pracy socjalnej. Obejmuje ono „konceptje mieszczące się między dwiema skrajnymi orientacjami: uczenia ludzi osiągnięcia poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej poprzez walkę o zmianę systemu społecznej redystrybucji dóbr oraz uczenia ludzi poprawy sytuacji przez indywidualną zaradność”¹⁶. Może być także rozumiane jako proces wzmacniania zasobów do zabiegania o własne potrzeby ludzi słabych, społecznie czy ekonomicznie niewydolnych, defaworyzowanych, marginalizowanych, lub jako stan upełnomocnienia i zaradności. Logika empowermentu, czyli dawania siły, poczucia sprawstwa, kompetencji jest konstytutywna dla uniwersytetu ludowego. Jest sposobem działania, a jednocześnie celem. Odnosi się zarówno do sytuacji jednostek, jak i całych grup czy lokalnych społeczności.

Uniwersytety ludowe są formatem sprawdzonym. Ich długa tradycja dowodzi, że cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem dorosłych słuchaczy. Dowodzi tego popularność tych placówek w Skandynawii. O tym, czy będą się one nadal rozwijać także w Polsce, zadecydują trzy kluczowe – w mojej opinii – czynniki. Pierwszym jest stabilne prawo, drugim stabilne zasady finansowania. Aktualnie sytuacja pod tym względem jest wyjątkowo sprzyjająca. Trzeci czynnik to kultura uczenia się. Idea uczenia się przez całe życie jest znana i akceptowana. Wielu do-

---

¹⁶ J. Szmagałski, O „budzeniu sił ludzkich” nie po polsku: Konceptje „empowerment” w anglojęzycznej literaturze z zakresu edukacji i pracy socjalnej, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1994, (3), s. 115–128.

rosłym kojarzy się jednak z edukacją formalną i podnoszeniem lub aktualizacją kompetencji zawodowych. Uniwersytety ludowe promują postrzeganie aktywności edukacyjnej w wymiarze autotelicznym, również jako sposób spędzania czasu wolnego, rozwijania pasji i zainteresowań, miejsca nawiązywania relacji społecznych, poszukiwania rozwiązań dla osobistych czy lokalnych wyzwań. Odejście od instrumentalnego postrzegania edukacji może zdynamizować rozwój tych placówek, a przynajmniej zwiększyć zainteresowanie dorosłych odbiorców różnorodnością ofert proponowanych przez grundtvigiańskie szkoły dla życia.

Bibliografia

- Bugge K.E., *Die pädagogischen Gedanken Grundtvigs*, [w:] Ch. Thodberg, A.P. Thyssen (red.), *N.F.S. Grundtvig Tradition und Erneuerung. Grundtvigs Visionen von Mensch, Volk, Erziehung und Kirsche und ihre Bedeutung für die Gegenwart*, Kopenhaga 1983.
- Byczkowski M., Maliszewski T., Przybylska E. (red.), *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, Wieżycza 2003.
- Jamrożek W., *Uniwersytety ludowe w kształceniu pozaszkolnym młodzieży wiejskiej Polski międzywojennej*, [w:] T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe. Pomiędzy starymi a nowymi wyzwaniami*, Toruń 2016, s. 29–40.
- Maliszewski T., *Kierunki przemian ruchu polskich uniwersytetów ludowych po 1989 roku*, [w:] T. Maliszewski (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, Adamów–Grzybów–Mierzyn–Radawnica–Wieżycza–Wola Sękowa 2021, s. 197–212.
- Maliszewski T. (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, Adamów–Grzybów–Mierzyn–Radawnica–Wieżycza–Wola Sękowa 2021.
- Maliszewski T., Rosalska M. (red.), *Uniwersytety ludowe. Pomiędzy starymi a nowymi wyzwaniami*, Toruń 2016.
- Narodowy Instytut Wolności, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/uniwersytety-ludowe/edycja-2023/> [dostęp: 3.03.2023].
- Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, <https://osul.pl/ul-e> [dostęp: 3.03.2023].
- Pierścieniak K., *Model uczenia się w uniwersytecie ludowym. Od praktyki do teorii*, [w:] T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe. Pomiędzy starymi a nowymi wyzwaniami*, Toruń 2016, s. 41–75.
- Program Wspierania Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/uniwersytety-ludowe/dokumenty/> [dostęp: 3.03.2023].
- Rosalska M., *Dynamika rozwoju katolickich uniwersytetów ludowych w III Rzeczypospolitej*, [w:] T. Maliszewski, M. Rosalska (red.), *Uniwersytety ludowe. Pomiędzy starymi a nowymi wyzwaniami*, Toruń 2016, s. 147–164.
- Rosalska M., *Katolickie uniwersytety ludowe wobec przemian współczesnej wsi polskiej*, Poznań 2004.
- Szmagalski J., O „budzeniu sił ludzkich” nie po polsku: Koncepcje „empowerment” w anglojęzycznej literaturze z zakresu edukacji i pracy socjalnej, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1994, (3), s. 115–128.
- Wasilewska A., *Współczesne polskie uniwersytety ludowe – podobieństwa i różnice*, [w:] T. Maliszewski (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, Adamów–Grzybów–Mierzyn–Radawnica–Wieżycza–Wola Sękowa 2021, s. 183–195.